

Porównanie obecnego stanu ilościowego bociana ze stanem z lat 1933—1934 (Brinkmann 1935) wskazuje, że w latach 1974—1975 był on niższy w byłym powiecie milickim o 8,5%, oleśnickim o 16,5%, i trzebnickim o 3,5%. Różnice te nie są jednak aż tak duże, jak należałoby tego oczekiwać, biorąc pod uwagę bardzo widoczny proces pogarszania się warunków hydrologicznych na całym badanym obszarze. W powiecie milickim jeszcze w latach 1959—1968 średni stan ilościowy bociana był niemal identyczny ze stanem z lat 1934—1945 (Mrugasiewicz 1972).

Miejsce, jakie preferowały bociany przy budowie gniazda w poszczególnych okolicach, ilustruje tabela CXLVI. Ogólnie, ponad 70% gniazd umieszczonych było na rozmaitych budowlach, 22% na drzewach, reszta na słupach linii elektrycznych i innych obiektach.

Zdecydowaną większość gniazd, bo aż 95%, stwierdzono w bezpośrednim sąsiedztwie ludzkich siedzib, a tylko 3% w większym oddaleniu od nich (tabela CXLVII).

49

Wyniki inwentaryzacji gniazd bociana białego w powiecie brzeskim w latach 1973—1975

Zbigniew Jakubiec

Liczebność bociana białego na terenie powiatu brzeskiego badano już na początku XX wieku (Pax 1923) i w latach trzydziestych (Brinkmann 1935). Inwentaryzację gniazd na omawianym obszarze przeprowadzono dwukrotnie: w lipcu 1974 i w lipcu 1975 roku. W 1974 r. zbierano dodatkowe informacje o sposobie zajęcia gniazd w roku 1973. Nie są to wprawdzie wyniki bezpośredniej kontroli, jednakże — jak mogłem się przekonać — wiele osób interesuje się losami gniazd, dzięki czemu można było uzyskać dosyć dokładne dane, co potwierdziły także sondáže wykonane w 1975 roku.

Powiat brzeski, zajmujący 583 km² (w tym miasto Brzeg 15 km²), ma krajobraz nizinny. Dolina Odry, która równoleżnikowo przecina jego obszar, dzieli go na dwie nieco odmienne części. Południowa część odznacza się prawie zupełnym brakiem lasów, lepszymi glebami — jest to obszar intensywnej gospodarki rolnej. W części północnej natomiast występują rozległe kompleksy leśne, a gleby są nieco gorsze. Większe połacie łąk spotyka się jedynie w dolinach rzek Odry i Stobrawy. Na całym obszarze występuje osadnictwo skupione, o węzłowym układzie dróg, przy minimalnej liczbie zabudowań położonych pojedynczo, z dala od osiedli. Powiat ten ma charakter typowo rolniczy i poza Brzegiem nie ma tu większych zakładów przemysłowych. Lasy (według Rocznika Statystycznego Województwa Opolskiego 1974)

zajmują 23,6%, łąki 9,8%. Gęstość zaludnienia wynosiła 58 osób/km² (bez miasta Brzegu).

Wyniki inwentaryzacji dla lat 1974 i 1975 są na ogół podobne, a jedynie dla roku 1973 zaznacza się wyraźnie niższa liczba zajętych gniazd, co prawdopodobnie było odbiciem stanu ogólnoeuropejskiego (Schüz 1974) (tab. CXLVIII).

TABELA CXLVIII

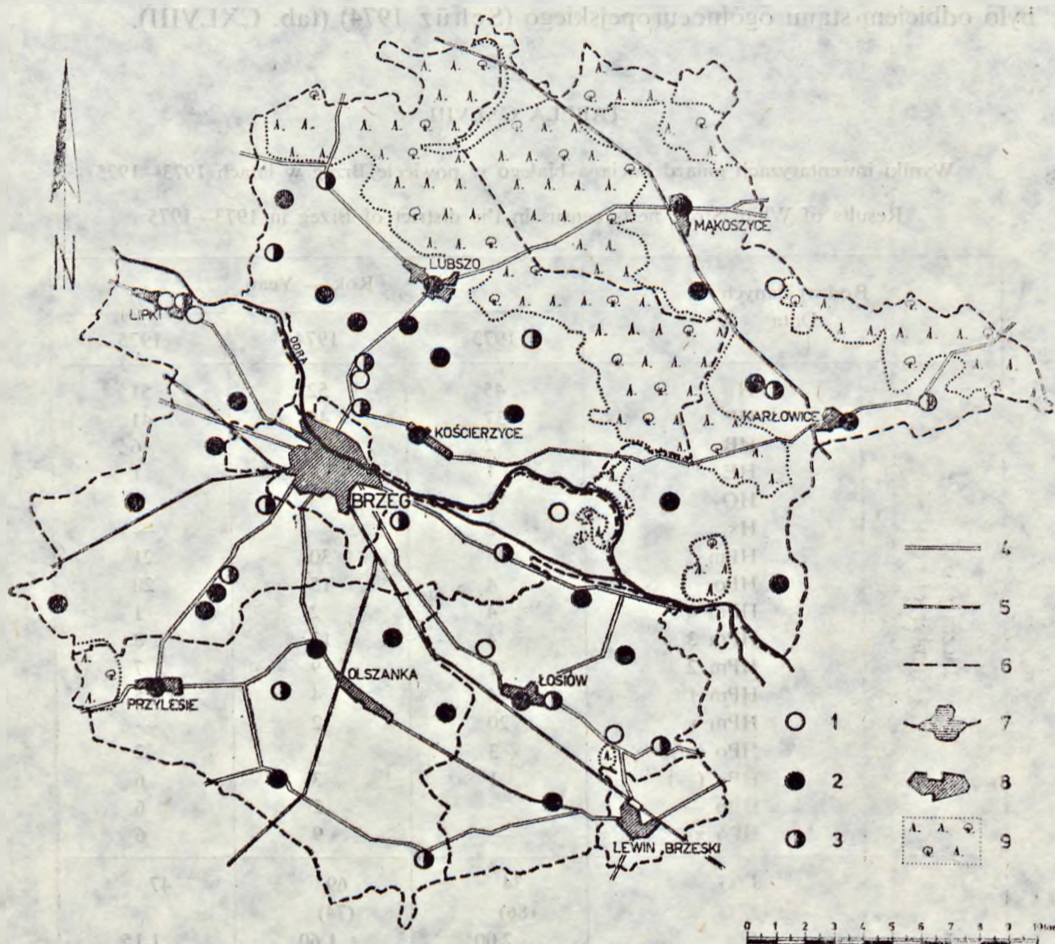
Wyniki inwentaryzacji gniazd bociana białego w powiecie Brzeg w latach 1973—1975

Results of White Stork nests census in the district of Brzeg in 1973—1975

Rodzaj danych Data		Rok — Year		
		1973	1974	1975
Liczba gniazd Number of nests	H	45	52	51
	HP	37	45	41
	HB	2	3	6
	HE	1	1	1
	HO	3	3	3
	Hx	2	—	—
	HPm	33	30	21
	HPo	4	15	20
	HPm 4	4	2	1
	HPm 3	4	13	8
	HPm 2	1	9	7
	HPm 1	4	4	5
	HPm x	20	2	—
	HPo (m)	3	1	2
	HPo (—)	1	3	6
HPo —	—	2	6	
HPo x	—	9	6	
Wartość Value	JZG	34	69	47
	(JZG)	(86)	(74)	
	JZa	2,00	1,60	1,15
	JZm	2,62	2,46	2,24
	StD	6,4	7,7	7,0
	StDSt	64,8	78,8	71,8
	WiSt	—	41	5

Średnia wartość zagęszczenia populacji bociana białego dla lat 1973—1975 wynosi 6,7 pary/100 km² i jest zdecydowanie wyższa od danych z tego terenu z lat trzydziestych, gdyż Brinkmann (1935) dla lat 1933 i 1934 podał zagęszczenie 3,5 i 4,6 pary/100 km². Również Pax (1923) podał dla powiatu brzeskiego znacznie niższe liczby gniazd bocianich: w roku 1907—24, a w roku 1922—18, podczas gdy obecnie na tym terenie stwierdzono ponad 50 gniazd.

W trakcie kontroli terenowych zebrano informacje o wielkości strat w lęgach i ich przyczynach. Zniszczenia lęgów w okresie złożonych jaj miały dwie przyczyny: wyrzucenie jaj przez ptaki dorosłe — cztery przypadki, i wyrzucenie jaj w trakcie walk o gniazdo — cztery przypadki. Zniszczenia lęgów na etapie wychovu piskląt

Ryc. 16. Rozmieszczenie gniazd bociana białego w powiecie brzeskim w 1974 r.: 1 — H (HO, HB, HE), 2 — HPm, 3 — HPO, 4 — drogi, 5 — linie kolejowe, 6 — granica powiatu i gmin, 7 — rzeki i jeziora, 8 — tereny zabudowane, 9 — lasy

Fig. 16. Distribution of White Stork nests in the Brzeg district in 1974: 1 — H (HO, HB, HE), 2 — HPm, 3 — HPO, 4 — roads, 5 — railways, 6 — boundaries of the district and communes, 7 — rivers and lakes, 8 — areas built, 9 — forests

miały następujące przyczyny: zniszczenia gniazda na skutek złamania drzewa — dwa przypadki, wyrzucenie piskląt przez ptaki dorosłe, wyrzucenie piskląt w trakcie walk o gniazdo, drapieżnictwo oraz załamanie pogody — po jednym przypadku. Przyczyny śmierci ptaków zdolnych do lotu, to zabicie się jednego młodego ptaka wskutek uderzenia o przewody linii wysokiego napięcia oraz śmierć jednego dorosłego osobnika w wyniku walki o gniazdo.

Stwierdzona obecnie efektywność lęgów, wyrażana liczbą młodych na parę zajmującą gniazdo (JZa), tylko w 1973 r. była stosunkowo wysoka i wynosiła 2,00, a w latach 1974 i 1975 była zdecydowanie niższa. Brinkmann (1935) podał dla lat 1933 i 1934 zdecydowanie wyższą efektywność lęgów, gdyż wskaźnik JZa wynosi odpowiednio 2,95 i 2,22.

TABELA CXLIX

Miejsca założenia gniazd bociana białego w byłym powiecie Brzeg w latach 1973—1975

Nests location of the White Stork in the district of Brzeg in years 1973—1975

Miejsca założenia gniazda Nest location	Liczba gniazd Number of nests	Procent gniazd Per cent of nests
Budynki z dachem miękkim (strzecha itp.) Buildings covered with soft materials (straw, reed, rush)	1	2,0
Budynki z dachem twardym (dachówka itp.) Buildings covered with hard materials (tile, eternit, roofing paper)	23	45,1
Budynki ogółem Buildings — total	24	47,1
Kominy, wieże, ruiny Chimneys, towers, ruins		
Słupy linii elektrycznych i telefonicznych Telegraph and electric poles	4	7,8
Drzewa Trees	12	23,5
Inne Others	11	21,6
Razem Total	51	100,0

Jeżeli chodzi o lokalizację gniazd bocianich na terenie powiatu brzeskiego, to tylko jedno gniazdo na 51 stwierdzonych w 1974 roku było umieszczone dalej niż 100 m od zabudowań. Było to gniazdo nie zajęte, ulokowane na słupie telefonicznym, które wyglądało na budowę rozpoczętą przez ptaki niedojrzałe, tym bardziej że w pobliżu przebywało stado 39 osobników. Gniazdo to w 1975 roku już nie istniało. Wszystkie pozostałe gniazda znajdowały się w obrębie wsi. Rozmieszczenie gniazd było dosyć równomierne, a jedyne niewielkie ich skupienie występowało w dolinie Odry, co można do pewnego stopnia wiązać z większym arealem łąk występujących wzdłuż rzeki (ryc. 16).

Miejsca usytuowania gniazd bocianich przedstawia tabela CXLIX. Zdecydowanie najczęstszym miejscem były budynki, potem drzewa, a dalej inne obiekty, do których zaliczono wieże kościelne i wysokie kominy. Jako miejsce założenia gniazda wykorzystywały bociany następujące gatunki drzew: lipa — trzy razy, oraz po dwa razy sosna czarna, jesion, topola, kasztanowiec i dąb. Nasuwa się wniosek, że o przydatności danego drzewa dla bocianów decyduje nie gatunek, ale jego pokrój. Brinkmann (1935) podał również budynki mieszkalne jako najczęstsze miejsce umieszczenia gniazd bocianich na tym terenie w latach trzydziestych. Wiek gniazd bocianich zawiera tabela CL.

Przyczyny niszczenia gniazd sprowadzają się do dwóch kategorii: spadania gniazd z drzew, budynków czy też zrzucenia w czasie burzy (razem osiem przypadków) oraz zrzucenia gniazd przez człowieka w związku z remontem budynków, odtykaniem komina, naprawą słupa sieci elektrycznej — razem szesnaście przypadków.

TABELA CL

Wiek gniazd bociana białego w powiecie Brzeg

Age of White Stork nests in the district of Brzeg

Wiek gniazda Nest age	Liczba gniazd Number of nests	%
Do 1 roku Up to one year	4	9,0
2—5 lat (years)	10	22,7
6—10 lat (years)	5	11,4
11—20 lat (years)	12	27,3
21—30 lat (years)	7	15,9
Ponad 30 lat More than 30 years	6	13,6
Razem Total	44	100,0

Ciekawa informacja dotyczy losów lęgu w gnieździe umieszczonym na czynnym kominie budynku mieszkalnego. Pisklęta wskutek okopcenia były zupełnie czarne, ale pomimo to lęg skończył się pomyślnie i młode opuściły gniazdo.

Stosunek ludzi do bocianów jest na omawianym terenie przychylny. Wyraża się to zarówno opieką nad istniejącymi gniazdami, jak i zakładaniem podstaw pod nowe gniazda, czy w końcu żywym zainteresowaniem losami lęgu. Brak natomiast znajomości biologii tych ptaków i dlatego obserwacje dotyczące walk o gniazdo, wyrzucania piskląt itp. bywają z reguły błędnie interpretowane.